

Uudiste õigsuse kontrollimise käsiraamat

Tom Trewinnard

Supported by :

Nordic Council of Ministers'
Office in Latvia

© The Centre for Media Studies
at SSE Riga, 2017

Sisukord

Levinumad võltsingute kategooriad

Vale aeg / vale koht	5
Töödeldud sisu	7
Lavastatud sisu	8
Lavastatud videod	8
Võltsitud uudiste portaalid	9
Väga kiiresti leviv sisu kohalikul tasandil	10

Sisu õigsuse kontrollimise metoodika

01 Kas tegemist on originaaliga?	13
Mis on... pildi pöördotsing?	14
Mis on... EXIF-andmed?	15
02 Kes?	15
Näpunäiteid	16
Mis on... käpiknukukonto?	16
03 Kus?	17
04 Millal?	18
05 Miks?	19

Sissejuhatus

Kaameraga nutitelefonide ja kiirete mobiilsete andmeühenduste laialdane kasutuselevõtt on toonud kaasa foto- ja videosisu massilise jagamise sotsiaalsõrgustike kaudu. Tänapäeval juhtub sageli, et potentsiaalse uudisväärtusega rahvusvaheliste lugude esmamainimised, videod ja fotod ilmuvad avalikkuse ette just sotsiaalmeedia kaudu.

See on ajakirjanike jaoks samal ajal nii suurepärane võimalus kui ka väljakutse: meil on juurdepääs uudiste jäädvustustele otse algupäraste allikate käest kogu maailmast. Seega saame nüüd teha reportaaže mis jäänuksid meile varem muidu lihtsalt kättesaamatuks. Samal ajal on sotsiaalsõrgustikud vaieldava sisuga ruumid, mis sageli kubisevad võltsitud ja vales kontekstis esitatud sisust, mille eesmärk on eksitamine ja segadusse ajamine.

Kui meie ajakirjanikena tahame sotsiaalmeedia kaudu sisu kogumise kasu lõigata, siis peame hoolt kandma selle eest, et kinnitame kõigepealt avaldatava foto, video või allika usaldusväärsust. Käesolev abimaterjal on koostatud nimekirjadena, mis aitavad leida vastuseid peamistele küsimustele Internetis uuritava sisu kohta. Iga nimekirja all on mõned kasulikud nipid, mida tuleks uurimise vältel silmas pidada.

**Pidage
silmas: parem
on edastada
õiget infot,
kui olla uudise
esimene
levitaja**

Levinumad võltsingute kategooriad

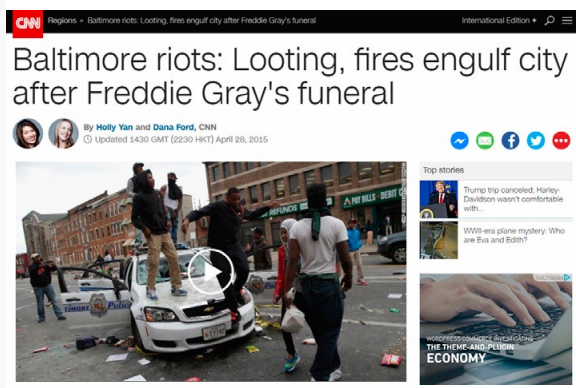
Sotsiaalmeedia allikatega töötamisel on oluline tunda sotsiaalvõrgustike kaudu jagatava võltsitud sisu kõige enamlevinud kategooriad:

Vale aeg / vale koht

Eksitava sisu kõige tavalisem vorm on vanad fotod või videod, milliste algset konteksti on täies mahus millegi muuga asendatud ja nüüd uuesti millegi muu pähe üles laetud, koos väidetega mingi hoopis teise, s.t. äsja aset leidnud uudis-sündmuse kohta. Sellist sisu jagatakse sotsiaalvõrgustikes sageli pahaaimamata ja tavaliselt on seda alltoodud tehnikaid kasutades lihtne ka tuvastada ja ümber lükata.

■ Näiteks Läti parlamendi liige Aleksandrs Kiršteins natsionalistlikust VL/TB-LNNK parteist avaldas vastuseisu valdavalt Lähis-Idast ja Aafrikast pärit pagulaste ümberasustamisele ELis, postitades 20. juunil 2016 Twitteris [säutsu](#), milles pilkas arusaama, mille kohaselt saabujate hulgas pidavat esinema ka kõrgelt kvalifitseeritud tööjõudu. Oma seisukoha illustreerimiseks valis Kiršteins foto tu-medanahalistest meeleavaldajatest, kes vandaalitsesid parajasti auto kallal.

Tegelikkuses ei olnud sellel pildil mingit seost tol suvel Euroopasse saabunud tuhandete põgenikega: foto tehti hoopis USAs Baltimore'is pärast seda, kui kohalik mees oli surnud politsei vahi all.

<http://edition.cnn.com/2015/04/27/us/baltimore-unrest/>

■ Teine sarnane juhtum leidis aset 13. detsembril 2015, kui üks teine VL/TB-LNNK toetaja, ühe parlamendiliikme ema, sāutsus Twitteris, et külas, kus asub riigi ainuke varjupaigataotlejate majutuskus, olid rāndajad pannud bussipeatuses toime vāgivaldse rōōvi 17. aastase tūtarlapse suhtes. Elita Dombrava tehtud sāutsu kohaselt varastāsid rūndajad tūdruku mobiiltelefoni ja politsei ei ilmunud kohale vāljakutsest hoolimata. [Sāutsule](#) oli lisatud pilt, mida sageli kasutavad ameerika alternatiivsed parempoolsed (nn alt-right) veebilehed, et vāljendada negatiivset suhtumist mehhiko [immigrantidesse](#), kuid millel ei olnud mingit seost kirjeldatud olukorraga, mis osutus ka ise valeks, mille allikaks olid teisest sotsiaālvērgustikust pārit tōestamata vāited ja mida politsei hiljem eitas. [Originaalfoto](#) pārineb tegelikult New Yorgist Long Islandil 2004. aastal.

Töödeldud sisu

„Vale aeg / vale koht“-sisust harvem esineb sisu, mida on digitaalselt muudetud Photoshopi ja muude pildi- ja videotöötlusvahenditega. Säärast sisu on tõenäoliselt jagatud eksitamise eesmärgil. Selle tuvastamine võib olla keerulisem kui „vale aeg / vale koht“-sisu tuvastamine.

■ Töödeldud sisu silmapaistvate näidete tunnistajateks olime MH17 juhtumi puhul, kus lennufirma Malaysian Airlines'i reisilennuk tulistati alla Ida-Ukraina kohal, mille käigus tapeti 298 inimest. 2015. aastal tuli Vene kaitseministeerium – vastusena video kujul olevale tõendusmaterjalile, mis andis mõista Venemaa seotusest kõnealuse vahejuhtumiga – lagedale „täiustatud“ fotoga, millel on kujutatud reklaamtahvlit raketiseadme BUK videoklipist, millest arvatavasti tulistati välja kõnealuse lennuki alla tulistanud rakett. Kõnealusele „täiustatud“ [fotole](#) oli lisatud tekst, mille kohaselt asjasse väideta- vasti puutuv reklaamtahvel pidavat asuma nimelt riigi Ukraina kontrolli all olevas osas. Need täiustused paljastati aga võltsingutena, kuna üks Luganski elanik külastas reklaamtahvli asukohta ja tegi sellest selgema [foto](#) (hiljem, kui portaalide Correctiv ja 60 Seconds Australia ajakirjanikud reklaamtahvli asukohta külastasid, oli seda vene osapoolele meelepärasel kombel juba soditud).

■ Teised juhtumit uurinud rühmad on samuti esitanud põhjendatud väiteid, et Venemaa on arvukatel juhtudel töödelnud ka [satelliidifotosid](#), et tekitada „tõendeid“, mis nagu vabastaksid Venemaa igasugusest süüst seoses lennu MH17 juhtumiga.

These slides release by the Russian Federation purport to show a Buk missile launcher absent from a Ukrainian military base (left), and a pair of Buk missile launchers in a field on the day of the shootdown (right).

<https://medium.com/@DFRLab/lie-in-the-sky-224186b6e98c#.87e60968x>

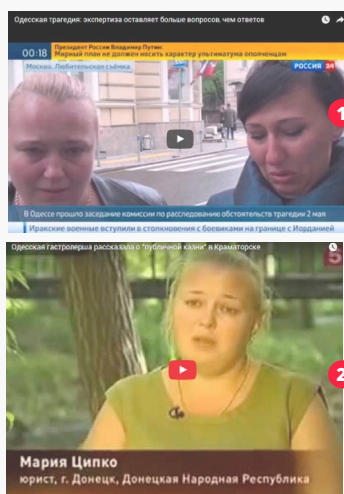
Lavastatud sisu

Lausa lavastatud sisu on kõige harvaesinevam võltsitud sisu tüüp, kuna see nõuab petiselt sisu valmistamiseks kõige enam tööd. See on võltsitud sisu, mida luuakse ja laetakse üles eksitamise eesmärgil ning jaguneb mitmeks kategooriaks:

Lavastatud videod

Lavastatud videod, näiteks "Süüria poiss-kangelase" video, mille filmis professionaalne filmitegija näitlejaid kasutades – sellist sorti sisu võib näida ja tunduda väga autentne.

- Ukraina-Venemaa konflikti ajal, mis kulmineerus 2014. aastal Krimmi annekteerimisega ja mida toetati agressiivse propagandakampaaniaga Kremli kontrolli all olevates telekanalites, sai naine nimega Marija Cipko Ukrainas tuntuks „reklaamiturnee näitlejannana”: ta mängis mitmeid rolle televisiooni uudislugudes.

- 21. juunil 2014 mängis ta „Rossija 24” saates, mis kajastas Odessas toimunud tragöödiat, kus venemeelsete aktivistide ja ukraina rahvuslaste vaheliste kokkupõrgete tagajärjel tekkinud tulekahjus hukkus üle 40 inimese, kohaliku elanikku, kes andis [teavet](#) ukraina venemeelsete aktivistide vastaste repressioonide kohta.

- 4. augustil 2014 kandis Venemaa Viies kanal üle loo, kus Cipko oli ümberkehastunud konfliktipiirkonnas (Ida-Ukrainas, isehakanud Donetskis Rahvavabariigis) tegutsevaks advokaadiks ja rääkis reporterile [loo](#) sellest, kuidas Ukraina relvajõud olid avalikult mõrvanud ühe venemeelse võitleja

perekonna, kuigi mingeid tõendeid ei esitatud selle kohta ei siis ega hiljem. Samuti on ta esinenud valimiskomitee liikmena nn iseseisvusreferendumitel Luganskis ja Donetskis 2014. aastal, ja ka õigeusu kiriku ühe sihtasutuse esindajana, kuid juba teise nime all.

Võltsitud uudiste portaalid

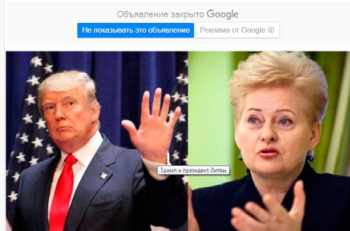
Võltsitud uudiste portaalid, milliste eesmärk on matkida tõelisi uudiste veebilehti, levitades võltsitud lugusid Internetis ja sotsiaalmeedias lausa plahvatuslikul kiirusel. Neis portaalides, mis võivad sageli olla tõeliste uudisportaalide veenvad koopiad, esineb internetiaadressis ja WHOIS-i kirjetes sageli vihjeid, mis osutavad sellele, et need on võltsitud.

■ Eesti Rahvusringhääling haldab portaali err.ee (venekeelne versioon on leitav aadressil rus.err.ee). Kuid paralleelselt on olemas ka portaal, mille aadress on eer.ru, mis tekitab vähesema kogemusega internetikasutajates kergesti segadust, kuna kõnesolevad saitid on visuaalselt sarnased (nagu seda on paljud uudisteportaalid). See nimetab end antud juhul „väliskaubandussuhete“ infoagentuuriks, mida hoiab töös VVO nimega „Säästva arengu probleemide rahvusvaheline instituut“ («Международный институт проблем устойчивого развития»). Veebilehelt spravkaforme.ru välja printitud ettevõtte enesekirjeldusest nähtub, et see peab end internetimeedia ettevõtteks, kellel on 5 uudistesaiti, milliseid vaadatakse iga kuu miljonist erinevast arvutist, ning et see „töötab tihedalt koos“ Venemaa välisministeeriumiga. See värbab vabakutselisi, kellele makstavat töötasu arvutatakse vastavalt lugude külastusstatistikale.

■ Portaal kordab Kremli välispoliitika narratiive. Kui kasutada otsingusõnu „Läti“, „Eesti“ või „Leedu“, ei kuvata tulemuseks mitte majandussuhteid käsitlevaid lugusid, vaid lugusid sellest, kuidas Balti riigid kardavad NATO tagasitõmbumist, sest Donald Trump

valiti USA presidendiks, või et on tegemist natsionalistlike või venevastaste riikidega. Sageli on need lood pärit Kremli rahastatavatest uudisteagentuuridest TASS (riiklik teabeagentuur) või RIA Novosti, või on valitud üleilmsest vene keelde tõlgitud meediasüst (<http://inosmi.ru/>), mis on osa Venemaa ametlikust meediakontsernist Russia Today, ning samuti marginaalsetest veebilehtedest.

Трамп не выдержал беседы с президентами Прибалтики

Первый телефонный разговор лидеров Прибалтийских стран с Трампом закончился скандалом.

■ Teine näide on võltsitud uudislugu presidendi-kandidaat Trumpi ja kolme Balti riigi presidendi esimesest vestlusest 2016. a. 28. novembril, mis olevat lõppenud Trumpi hüüatusega „Shut up!“ („Jääge vait!“) ning vestluse katkemisega. Lugu omistati USA telekanalile CNN, kuid sellist lõiku pole kunagi tegelikult eetrisse antud. Kõigi kolme riigi diplomaadid on kinnitanud, et sellist vestlust pole kunagi toimunud. Loo päritolu omistatakse portaalile, mis nimetab end samuti infoagentuuriks, kuid mille uudiste enamik on seotud Siberis asuva Vene Hakassia Autonoomse Vabariigiga ning kohalike ilmaennustustega selle pealinna Abakani kohta.

■ Sama lugu on avaldatud saidil, mis väidetavalt avaldab uudiseid Venemaa piirkondade kohta. See ei anna kontaktandmeid oma uudistetoimetuse kohta, aga sel on Moskvast sama aadress ja toimetuse juht kui saidil eer.ru – Maksim Fedorenko.

■ Sama, eer.ru töötajaskond tegutseb toimetuseks ka saidil MK - London, mis nimetab end ajalehe „Московский Комсомолец“ esindajaks.

Väga kiiresti leviv sisu kohalikul tasandil

Hiljutine suundumus on väga kiiresti leviv sisu kohalikul tasandil, mille puhul võltsitud sisuga saidid avaldavad konkreetsete paikadega seotud lugusid – teemad ulatuvad terrorirünnakutest kuulsuste tülliminekeni. Kuigi nende

uudiste allikad on alati väga kaheldavad, võtab kohalik meedia need lood aeg-ajalt ometi kasutusele ning avaldab tõepäraste pähe.

■ 2013. aastal loodi Venemaal liikumine selle nimel, et välismaalased ei lapsendaks kohalikke lapsi. Kampaania osana kujutati norralasi pedofiilidena ning naeruvääristati LGBT-õiguste aktsepteerimist Skandinaavias. Leiutati koguni spetsiaalne mõiste, „Geiropa“ ehk „gei-Euroopa“, et kujutada seda kristliku, vaimseid väärtusi hoidva Venemaa vastasena, kes kaitseb ju konservatiivseid väärtusi „roiskunud“ Lääne eest.

Rajati GONGO (Government Organised NGO) ehk tegelikult valitsuse poolt ellukutsutud "VVO" nimega [Venemaa Emad](#). Selle juht Irina Bergseth väitis, et norralased vägistasid tema väikest poega, olles talle enne pannud ette Putini maski (Bergsethil enesel oli käsil inetu perevaidlus Norra kohtutes pärast abielulahutust). Moskvas korraldati sellele reageerides 12 000 inimesega massiprotest, valitsuse vahetalitajate mahitamisel. Juunis avaldas Venemaal registreeritud internetiajaleht segodnia.ru loo, milles väideti, et Norra minister on teinud ettepaneku hakata koolides õppeainena õpetama verepilastust, kuna see pidavat olema Norra „ühiskondlik tava“ Lugu ei andnud aga edasi ministri öeldut: lastele tuleb õpetada, kuidas tunda ära soovimatuid lähenemiskatseid ja nendest teatada. Loo sisu ise pärines (Vene) valitsuse rajatud (liba) VVO pressiteatest.

<https://rg.ru/2013/03/07/voina.html>

■ 2013. aastal loodi Lätis kolm sarnast VVOd, mis kajastavad Venemaal juba avaldatud ideid. Peamiselt saadi selleks toetust läti natsionalistlikelt ja venemeelsetelt parteidelt. Jutt „verepilastusest kui ühiskondlikust tavast“ Norras hakkas ringlema ka läti [meedias](#). Lugupeetud ühiskonnaliikmed, näiteks tuntud lastearst, kordasid seda ajaleheusutlustes, mis hakkasid hoogsalt levima nii sotsiaalsõrgustikes kui ka lapsevanematele mõeldud [veebilehtedel](#). See [kordus](#) Läti parlamendi venemeelsete ja konservatiivsete liikmete intervjuudes ning seda jagati laialdaselt venekeelsetel veebilehtedel, YouTube'is, ning Venemaalt levitatavates telesaadetes.

- Mõned näited on tunduvalt lihtsamad: vilets video, kus hädaldav nooruk nimetab Lätit läbikukkunud riigiks, sai kiirelt populaarseks ja hakkas 2016. aasta detsembris levima Läti libauudiste Facebooki-lehtedel.

Nädalaga oli seda ainuüksi YouTube'is vaadatud 155 000 korda. Iseenesest on see video USAst pärit sarnase ekraniseeringu „Dear future generations: sorry“ imiteerimine (mida on käesoleva teksti kirjutamise ajal vaadatud peaaegu 5,7 miljonit korda. Lihtsa YouTube'i-otsinguga selgus, et matkingu autor on "kellekskiks saada tahtja" youtuber, kelle videod koguvad tavaliselt ligikaudu 5 000 vaatamist). Videot aga levitati läti sotsiaalvõrgustikes ja libauudiste veebilehtedel kui ehtsat ja populaarset arvamuseavaldust.

Sisu õigsuse kontrollimise metoodika

01 Kas tegemist on originaaliga?

Nagu oleme näinud, kasutatakse võltsingutena kõige sagedamini vanu videoid ja fotosid, mida levitatakse koos väidetega, et need pärinevad mõnest praegusest sündmusest või loost. Kõige olulisem on veenduda, et sisu, mida vaatame, on tõesti algupärane versioon (st et seda poleks juba varem Internetti postitatud ega ka hiljem digitaalselt ümbertöödeldud) või algupärasele nii lähedal, kui me suudame leida.

Algupärase versiooni juurde võime pääseda, kui:

- teeme piltide pöördotsingu otsimootoriga Google Image Search või TinEye;
- kontrollime Amnesty Internationali's Data Vieweriga, kas video on varastatud ("scraped", ehk ebaseaduslikult kasutusele võetud);
- kontrollime, kas varjud ja peegeldused mõjuvad visuaalselt tõetruuna;
- allikatega rääkides palume neil saata algse faili (mis peaks sisaldama EXIF-andmeid).

- kuvandite puhul kasutame tahtlike digitaalsete moonutuste tuvastamiseks pil-dianalüüsi ja autentimistööriistu, nagu Izitru või Forensically. (See toimib kõige paremini algsete failide puhul, st mitte nende puhul, mis on üles laaditud sot-siaalmeediasse.)

NÄPUNÄITEID

- Varastatud (inglise keeles "scraped" ehk "kraabitud") video on video, mis on alla laaditud algselt kontolt ning on üles laaditud uuele kontole. Suurte uudissündmus-te kohta võib väga sageli leida varastatud videoid ning algset videot võib olla raske leida.
- Jälgige väikeseid manipulatsioone, nagu näiteks pildi inverteerimine (ümberpööra-mine) ja ülevärvimine.

Mis on... pildi pöördotsing?

- Pildi pöördotsing võimaldab meil kontrollida, kas kuvand on Internetis te-gelikult juba varem ilmunud, ja leida kõik veebilehed, kus see pilt esineb. [Pildi pöördotsing](#) on **esimene kontroll**, mille te peaksite sotsiaalvõrgusti-kes jagatud piltide puhul tegema: selleks kulub 30 sekundit ja 2 klõpsu ning see on kiireim ja tõhusaim viis vältimaks „**valel ajal / vales kohas**“ sorti sisu kasutamist. Pildi pöördotsinguks on olemas kaks peamist otsimooto-rit: Google Images ja TinEye. Kasutada tasub mõlemat, sest neil on erinevad indeksid, millest igaüks hõlmab miljardeid pilte.
- Kui pildi puhul ei saa pildi pöördotsinguga vasteid, **ei tähenda** see veel, et pilt on kindlasti algne või ehtne: teil tuleb seda veel kontrollida (selgitatak-se allpool).
- Chrome'i tasuta laiend RevEye võimaldab teha kiirotsingu mitmest pildi pöördotsingu mootorist, sealhulgas Google, TinEye, Yandex, Bing ja Baidu.

Mis on... EXIF-andmed?

EXIF-andmed on fotodesse kodeeritud metaandmed, millest võib saada rikkalikult teavet, nagu seadme ID, pildistamise aeg ning asukoht. Sotsiaalvõrgustikesse (nt Twitter ja Facebook) postitatud või sõnumivahetusrakendustes (nt WhatsApp või Viber) jagatud fotodelt on EXIF-andmed aga eemaldatud. Paluge allikal saata teile e-postiga algne foto, et vaadata tasuta internetitööriistade abil EXIF-andmeid.

02 Kes?

Lisaks postituse, foto või video sisu kontrollimisele on oluline kontrollida ka selle päritoluallikat. Paljusid kvaliteetselt valminud ja laialt levinud võltsinguid on paljastatud tänu allika kontrollimisele, kui sisust on saadud mõningaidki vihjeid.

Allika nn sotsiaalseid jälgi saate otsida:

- analüüsides nende profiilil leiduvat mis tahes teavet, ja otsides hoiatavaid märke (väga uued kontod, väga väheste postituste/jälgijate/jälgitavatega kontod, ka varasem sisu, mis ei lähe kokku konto kasutaja tegeliku füüsilise asukohaga, jne);
- otsides postitaja olemasolu muudes sotsiaalvõrgustikes (otsige Google'ist kasutajanime või täisnime, kui see on teada) ning kogudes mis tahes saadaolevaid andmeid või teavet;
- uurides profiilis esinevaid linke (sealhulgas kontrollige WHOIS-ist domeeni registreerimise andmeid);
- tehes profiilifotole pildi pöördotsingu (näpunäide – jälgige lihtsamaid manipulatioone, nagu näiteks pildi ümberpööramine ja ülevärvimine);
- otsides säutsu täpset sõnastust, et näha, kas veel keegi muu on postitanud sama säutsu.

- testides, kas tegemist võib olla bot'iga, kasutades selleks sotsiaalmeedia allikate analüüsimise vahendeid, nagu BotOrNot;
- rääkides allikaga, paluge neil teavet kinnitada (näiteks ilmastikutingimuste kohta, mida on kontrollitud Wolfram Alpha kaudu, või EXIF-andmete näol, kui need on saadaval).

NÄPUNÄITEID

- Isik, kes foto või video üles laadis, ei ole alati isik, kes selle salvestas. Proovige leida isik, kes selle tegi, kuna tema oskab küsimustele kõige paremini vastata, mis autentsusesse puutuvad.
- Hea viis trolli- ja bot'i-kontode tuvastamiseks on vaadata esimesi inimesi, keda kontol hakati jälgima, või esimesi inimesi, kes hakkasid teatud kontot jälgima – bot'i- ja käpiknukukontod kipuvad jälgima teisi bot'e ja käpiknukke (et mõjuda usaldusväärseks, vähemalt pinnapealsel tasandil).
- Tööriistad, nagu Pipl, PeekYou, Spokeo ja Foller.me, võivad kiirelt anda kasulikku teavet isiku või sotsiaalmeedia konto kohta, aga nende kasulikkus on riigiti erinev.

Mis on... käpiknukukonto?

Käpiknukud on pettuse eesmärgil kasutatavad internetikontod. Käpiknukkude motiivid erinevad suuresti, kuigi üheks kasvavaks suundumuseks on riikide poolt rahastatavate käpiknukkude esiletulek: tegemist on inimestega, kellele valitsus maksab sotsiaälvõrgustikes ning teabe avaldamise vahendeis valenime all kontode loomise eest, mida kasutatakse väärinfo levitamiseks ja et luua mulje poolt- või vastuarvamusest teatud isikute või poliitikasuundade suhtes (seda nimetatakse *astroturfing'uks*). Käpiknukukontodele saab jälile pääseda uurimistehnikate abil (näiteks analüüsides konto sotsiaälvõrgustikku) ja tehnilisemaid meetodeid kasutades (nt IP-aadressi analüüsimine).

03 Kus?

Postituse, foto või video asukoha kinnitamine võib aidata veenduda usaldusväärsuses ja on hea viis võtssisu kummutamiseks. Seda toimingut nimetatakse geolokatsiooniks ning selle puhul kasutatakse mitmeid andmeallikaid, sealhulgas kaarte, satelliidifotosid, tänavavaatepilte ning geosiltidega fotosid ja videoid.

Proovige leida foto või video asukoht kaardil:

- analüüsid sisu hoolikalt, et leida iseloomulikke nähtavaid maamärke. Need võivad olla silmatorkava välimusega ehitised, tänavasildid, autode numbrimärgid või geograafilised tunnused, nagu mäed, jõed jne;
- proovige neid iseloomulikke maamärke või ehitisi kaardil leida, kasutades selleks satelliidifotosid, tänavavaatepilte, geosiltidega pilte (kasutades nt Panoramio't) või selgitustega kaarte (nt WikiMapia);
- kui peaksite algsele failile juurde pääsema, kontrollige pildi juurde kuuluvate mis tahes geolokatsiooniandmete EXIF-andmeid;
- kontrollige allika teisi hiljutisi postitusi sotsiaalkanalites ja vaadake, kas nendest selgub, kus kasutaja on võinud foto või video pildistamise ajal olla.

NÄPUNÄITEID

- Foto, video või postituse üles laadinud kasutaja on võinud kõik säutsud, Facebooki postitused, YouTube'i videod ja Instagrami postitused geosildistada. Need geosildid võivad olla äärmiselt kasulikud, aga need nõuavad edasist uurimist ja kinnitamist, sest **kasutaja saab neid oma soovi kohaselt redigeerida, olenemata üleslaadimise tegelikust paigast**. See tähendab, et kasutaja võis pildi teha näiteks Riias, kuid määrata selle geosildiks mis tahes maailma paiga, kuigi see komme pole laialt levinud. Suurem osa sotsiaälvõrgustikesse üles laaditud sisust ei ole geosildistatud ning vajab käsitsi analüüsimist ja geolokatsiooni.

- Videote puhul võtke üksikuid kaadreid (saate kasutada YouTube'i kuvatõmmise tööriistu või võrgust väljaspool oleva video puhul lihtsalt videomontaaži tööriistu) ja tehke koondpilte, mis võivad anda maastikust parema ülevaate, ning varustage need pildid arusaadavate visuaalsete selgitustega, mis vastavad omakorda selgitustele kaardil või [satelliidifotol](#).

<https://www.bellingcat.com/news/2016/10/22/exit-corridor-shelling-west-aleppo-open-source-analysis/>

04 Millal?

Usaldusväärsuses veendumiseks on oluline selgitada välja, millal postitus, foto või video on jäädvustatud, eelkõige kuna teame, et paljud võltspostitused tuginevad vanale sisule, mida taaskasutatakse väitega, et tegemist on praeguste sündmustega.

Foto või video tegemise aja väljaselgitamiseks:

- tehke piltide pöördotsing programmis Google Image Search või TinEye;
- kontrollige Amnesty's Data Vieweriga, kas video on varastatud;
- kui pääsete juurde originaalile, kontrollige kuvandi juurde kuuluvate salvestusaja mis tahes andmete EXIF-andmeid;
- kinnitage tol hetkel ja selles kohas esinenud ilmaandmeid üle, kasutades selleks Wolfram Alpha varasemaid ilmaandmeid;
- kui olete kuupäeva ja täpse asukoha kindlaks määranud, kasutage SunCalci ja arvutage fotol või videol olevate nähtavate varjude suuna ja pikkuse põhjal ligikaudne kellaaeg.

NÄPUNÄITEID

- Olge teadlik selle võrgustiku ajavööndi reeglitest, kust te sisu leidsite. YouTube'i videotel ja Instagrami postitustel on USA Vaikse ookeani ajal põhinev ajatempel. Twitteri postitustel on teie profiiliseadistustel põhinev ajatempel. Facebooki postitustel on teie arvuti seadistustel põhinev ajatempel.
- Üks viis, kuidas on suudetud osa võltssisu ümber lükata, on olnud linnapildi muutumise märkamine: mõnedes Süüria linnades on näiteks teatud ehitised ja mošeed konfliktikäigus purustatud, nii et mis tahes fotod/videod, millel väidetavalt kujutatakse pärast hoone purustuste tekkimist toimunud sündmusi, on tõenäoliselt esitatud väärast kontekstis.

05 Miks?

Usaldusväärsuses veendumiseks võib osutuda väärtuslikuks ka aru saamine, miks sotsiaalmeedia kasutaja selle infokillu üles laadis. Mõned sotsiaalmeedia allikad juhtuvad olema juhuslikud tunnistajad, teised turistid. Veel mõned võivad olla elukutselised ajakirjanikud, neljandad aga aktivistid, ja mõned võivad olla valitsuse töötajad. Allika tegutsemisajendite väljaselgitamine võib tuua asjasse selgust: aktivistid või valitsuse allikad võivad kasutada sotsiaalmeediat loo jutustamiseks ainult ühe poole seisukohalt või teise poole näitamiseks halvas valguses.

- Analüüsige nende isikute profiililehel olevat mis tahes teavet ja otsige hoiatavaid märke (väga uued kontod, väga väheste postituste/jälgijate/jälgitavatega kontod, varasem sisu, mis ei lähe kokku kontokasutaja tegeliku asukohaga jne).
- Otsige selle isiku olemasolu muudes sotsiaalsõrgustikes (otsige Google'ist kasutajanime või täisnime, kui see on teada) ning kogudes mis tahes saadaolevaid andmeid või teavet.

Lisaressursid

Lisaressurssidena mõnede ülalkirjeldatud analüüside tegemiseks ning juhtumianalüüside ja tegevusjuhenditena on äärmiselt väärtuslikud järgmised ressursid:

First Draft News on ajakirjanduse ja tehnoloogiapartnerite liit, mis koostab õppevahendeid, juhtumianalüüse ja uuringuid uudiste kogumise ja kontrollimise kohta sotsiaalmeediast. First Draft Newsil on arvukalt videoressursse ning interaktiivseid koolitustegevusi, millega saate testida ja parandada oma oskusi ülalmainitud tehnikates.

Verification Handbook on esimene ulatuslik käsiraamat uudiste kehtivuse kontrollimiseks ning see hõlmab mitmeid juhtumianalüüse. Raamatul on kaks lisa, üks konkreetselt uurivale ajakirjandusele ning teine digitaalsisu kontrollimiseks reportaaži tegemise tarvis erakorraliste juhtumite puhul.

Supported by :

Nordic Council of Ministers'
Office in Latvia

© The Centre for Media Studies
at SSE Riga, 2017